

Rolul textelor ca surse terminologice

Niculescu-Ciocan Cristina
Universitatea Româno-Americană, București

Rezumat

Textele reprezintă o sursă importantă pentru studiul terminologiei din sociologie. Confruntate cu dicționarele generale și sociologice, textele de diferite niveluri de utilizare aduc un plus de informație conceptual-semantică, ce rezultă și din caracterul lor actual și actualizabil în această etapă a evoluției terminologice și sociologice.

Cuvinte-cheie

terminologia sociologică, text, nivel de utilizare

Terminologia sociologică se prezintă vast din perspectivă cantitativă și variat la nivel calitativ. Se remarcă existența unui număr mare de lucrări sociologice la diferite **niveluri de utilizare** (științific, didactic, inferior), astfel că am recurs la o selecție riguroasă a acestora.

Pentru alcătuirea inventarului de termeni, ne-am bazat pe următoarele **surse: dicționarele** monolingve generale și din sociologie și **texte** de diferite niveluri de specializare preluate din publicații sociologice (cărți și reviste sociologice), de la manifestări științifice sau din publicații ale nonspecialiștilor (articole de ziar, editoriale). În privința **textelor sociologice**, am apelat la surse recente în marea majoritate a cazurilor. **Textele de niveluri inferioare** acestora au fost preluate din publicații adresate publicului general, nespecialiștilor în **sociologie** și au fost preluate din surse jurnalistice naționale, care beneficiază de o largă circulație.

Textul este o „configurație lingvistică alcătuită dintr-o secvență de unități (cel mai adesea propoziții) coerente din punct sintactico-semantic și actualizată prin uz în procesul comunicării scrise sau orale” [19].

Din perspectiva **terminologiei descriptiv-lingvistice**, **textul** reprezintă „punctul de plecare în descrierea lexicală” [8] El este un ansamblu lingvistic analizabil prin prisma elementelor sintactice, semantice și pragmatice: *coeziune, coerență, autonomie structurală și semantică, co-referențialitatea unităților componente și contextul comunicativ/situațional*.

Se remarcă utilizarea **textelor** în multe dintre analizele terminologice întreprinse (cu precădere în perioada recentă), ca urmare a accentului pus pe

cunoașterea de tip științific în studiul terminologiilor [4], dar și în societatea actuală. Importanța **textelor** constă în rolul lor dublu: „[...] pe de o parte, au rolul de atestare a termenilor, absolut necesar în terminologiile noi sau în formare, pentru care dicționarele specializate uneori nu furnizează suficiente date sau datele furnizate sunt incomplete; pe de altă parte, impun o serie de termeni, importanți pentru limbajul studiat, pe care dicționarele de specialitate nu îl înregistrează” [9].

Se remarcă în privința terminologiei *două posibilități evolutive* paralele aparent opuse. Pe de o parte, se recunoaște relevanța tendinței de sistematizare care conferă un aspect rigid termenilor și care sprijină demersul clasificării acestora. Pe de altă parte, terminologia tinde să se manifeste flexibil, asemenea limbajului natural [16].

În raport cu sursele normative, textele au un dublu rol: de confirmare/infirmare a caracteristicilor conceptual-semantice ce reies din definiții (lexicografice sau terminografice); de susținere și explicare (con)textuală a flexibilității terminologice, care poate afecta într-o anumită măsură statutul de termen al unității lingvistice la care se face referire.

În prezenta lucrare au fost analizați termeni din următoarele ramuri ale **sociologiei**: sociologia comunităților, sociologia organizațiilor, sociologia schimbării sociale, sociologia conflictelor, sociologia devianței, sociologia culturii și metodologia sociologică.

Referitor la unitățile terminologice din **sociologie** care au fost cercetate descriptiv-lingvistic, se observă următoarele tendințe terminologice ale textelor:

1. susținerea sau respingerea caracteristicilor prezente în alte surse consultate:

Pentru REVOLUȚIE – termen analizat în paradigma conflictelor sociale intergrupale – /forma de neînțelegere/ este „schimbarea vechilor elite politice” în DSOC, iar contextele specializate o confirmă („schimbarea celor aflați la conducerea politică”); contextele specializate confirmă și /caracterul organizat/ identificat în DEXI și /caracterul violent/ care reiese din DEXI, DSOC și alte surse (Larousse și EFSU): „În vorbire curentă, prin **revoluție** se înțelege o schimbare bruscă și violentă, a celor aflați la conducerea politică” [12]. NAȚIUNE – termen analizat în paradigma comunităților sociale – este definit drept „comunitate umană” în DEXI, aspect identificat și în context specializat: „**Națiunile** s-au format într-un proces istoric îndelungat prin evoluția unor grupuri de oameni cu o viață comună, exprimată în participarea la celeași evenimente, iar comunicarea între ele se făcea prin aceeași limbă. [...] națiunea [...] este [...] o formă de comunitate umană rezultată din evoluția în timp a unei grupări ce s-a distins prin anumite

particularități” [15]. /Scopul comun/ al membrilor COLECTIVULUI (din paradigma comunităților sociale) a fost inițial identificat în dicționarele generale și confirmat prin intermediul textelor specializate: „**Colectivul** depășește nivelul raporturilor de tip emoțional și este orientat prioritar spre norme și valori. [...] în **colectiv** relațiile interumane sunt impersonale, iar funcționalitatea lor vizează asumarea unui scop” [15]. /Activitatea comună/ ce caracterizează GRUPUL SOCIAL (paradigma comunităților sociale) conform definițiilor lexicografice și terminografice este confirmată prin intermediul textelor jurnalistice.

2. adăugarea unor caracteristici semantice neidentificate în alte surse. /Natura impersonală a relațiilor/ dintre membrii COLECTIVULUI (analizat în paradigma comunităților sociale) rezultă doar din contextele specializate [15], fără a fi menționată în dicționarele generale sau în DSOC. /Cauzele/ REVOLUȚIEI (paradigma conflictelor sociale intergrupale) nu reies din DEXI ori DSOC, însă ele apar ca fiind de natură națională, religioasă sau economică în contextele specializate: „*revoluțiile sociale* [...] pot fi: *naționale*, când prin ele se tinde la înlăturarea unei puteri străine, *religioase* și *economice*.” [2]

3. actualizarea termenilor și a sensului acestora în contexte de diferite niveluri de specializare. TRANZIȚIA (proces specific schimbării sociale) este opusă BRĂGII într-un text jurnalist: „**Tranziție** și bragă. Am găsit, în spațiul bragageriei, un chioșc <modernizat> cu cea mai banală ofertă <de tranziție>: țigări, băuturi, bomboane. [...] una dintre lecțiile cele mai iritante ale **tranziției** este că nu știm să fim săraci. [...] în orice caz, e un fel de bragă pe dos. Braga arăta neatrăgător, dar la gust era bună. **Tranziția** are un ambalaj plin de promisiuni, dar lasă un gust acru, de șampanie răsuflată.” [25]

4. includerea unor caracteristici, după cum urmează:

a) caracteristici comune cu ale altor termeni care fac parte din același sistem conceptual – în cazul paradigmelor analizate, termenii au un set de caracteristici comune: de exemplu, termenii MANIFESTAȚIE, RĂZBOI, REVOLUȚIE au drept caracteristici comune „conflict social” și „caracter intergrupă”. Un alt exemplu îl reprezintă ETNOCENTRISMUL, XENOCENTRISMUL și RELATIVISMUL CULTURAL ce au în comun caracteristicile „atitudine umană” și „modalitate de raportare la realitatea socială”.

b) caracteristici care diferențiază termenul analizat de alți termeni din același sistem conceptual. În privința a doi termeni din paradigma conflictelor sociale intergrupale, MANIFESTAȚIE prezintă un /caracter organizat/, iar GREVA nu este organizată conform textelor de specialitate.

5. caracterizarea termenilor în raport cu relațiile logice pentru care manifestă preferință:

a) relații de coordonare

Relația de sinonimie a fost identificată între GLOBALIZARE și MONDIALIZARE (modalități de schimbare socială) la nivelul textelor jurnalistice: „Al doilea termen, cel de **globalizare**, se referă la procesul ce s-a petrecut și se petrece de mondializare a realității sociale” [12]. Antonimia dintre ALOGENITATE și AUTOHTONIE (modalități de schimbare socială) a fost identificată în context specializat: „Omogenizarea [...] arată o creștere a interdependenței în defavoarea autarhiei și a **alogenității** în defavoarea autohtoniei” [14]. ȘOMAJ (modalități de schimbare socială) are într-un text sociologic drept co-hiponime INFLAȚIA, LOCUIREA, MIGRAȚIA etc.: „unii se pot concentra pe dimensiunile, evenimentele sau procesele ›tangibile‹ sau ›hard‹ - de exemplu șomaj, inflație, migrație, locuire ș.a., iar alții pe cele discrete sau ›soft‹ ale vieții sociale – mentalități, percepții, valori ș.a. [...]” [14].

b) relații de subordonare

Relația de hiponimie subordonează logic termenul COMUNITATE celui de MACROGRUP sau NAȚIUNEA termenului COLECTIVITATE (paradigma comunităților sociale): „Anthony D. Smith a susținut ideea despre **națiunea** ca o colectivitate umană derivată din legăturile de limbă, teritoriu, etnicitate și religie, legături ce s-au stabilit între oameni încă din neolitic” [15].

6. caracterizarea termenilor în raport cu relațiile semantice pentru care manifestă preferință:

a) relații restrictive terminologic: termenului INOVAȚIE (analizat în paradigma modalităților de adaptare la devianța normativă) include două sensuri în DSOC, identificându-se o polisemie internă;

b) relații admise terminologic: i se atribuie termenului MIGRAȚIE calitatea de hiponim al SCHIMBĂRII (modalități de schimbare socială) într-un text sociologic: „Tratate în ansamblu, modelele sistemice presupun: analiza schimbării în compoziție – de exemplu, **migrație** sau depopulare [...]” [14].

7. definirea domeniului de apartenență prin precizarea mediului concret în care este utilizat. OBSERVAȚIE ȘTIINȚIFICĂ este o sintagmă analizată în paradigma metodelor transversale de cercetare sociologică încadrată de context în **domeniul sociologic**, mai precis în ramura **metodologiei sociologice**: „Metode de cercetare. Ca metodă de investigație, **observația** este definită ca act de urmărire și descriere sistematică a comportamentelor și evenimentelor [...]” [1].

8. confirmarea sau infirmarea relevanței termenilor ca unități ce aparțin unui sistem lingvistic specializat prin modalitățile de descriere a conceptului: OBSERVAȚIE, ca termen simplu, este deseori utilizat în contextele nespecializate cu sensul general din DEX sau DEXI sau ca aparținând altor domenii (medicină, legislație, arhitectură etc.), pe când OBSERVAȚIE SOCIOLOGICĂ aparține metodologiei sociologice conform textelor. Același lucru se întâmplă cu ANCHETĂ în lipsa determinantului SOCIOLOGIC(Ă): are sens circumscris îndeosebi domeniului legal, dar și celui economic sau medical.

9. izolarea sensului specializat circumscris unui domeniu științific: OBSERVAȚIA SOCIOLOGICĂ este descrisă conceptual ca aparținând OBSERVAȚIEI ȘTIINȚIFICE, ce se deosebește net de OBSERVAȚIA NEȘTIINȚIFICĂ ce este definită în dicționarele generale.

10. prezența unor valori morfologice și a unor forme flexionare a unităților terminologice studiate: Termenul MARGINALIZARE (paradigma modalităților de adaptare la devianța normativă) nu apare ca substantiv în dicționarele generale DEX și DEXI, ci cu forma verbală A MARGINALIZA. În DSOC, apare forma MARGINALITATE. Doar în contextele specializate apare forma identificată inițial (MARGINALIZARE).

11. modificarea formei unităților terminologice prin restrângerea sau extinderea acestora cu următoarele consecințe:

a) respectarea sensului specializat așa cum reiese din alte surse: MARGINALIZARE (paradigma modalităților de adaptare la devianța normativă) și MARGINALIZARE SOCIALĂ în contexte, alături de MARGINALIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI, MARGINALIZAREA CULTURII, MARGINALIZAREA INDIVIZIILOR – care restrâng sensul specializat la nivelul ariei de aplicabilitate sociologică definită prin determinant [10]; SCHIMBARE SOCIALĂ apare doar ca SCHIMBARE chiar și în texte sociologice, contextul fiind cel care sprijină demersul dezambiguizării semantice și include determinantul ca un element prezent conceptual, dar nu și la nivel formal;

b) neconcordanța sensului noilor forme în raport cu sensul specializat descris în alte surse: În cazul termenului REVOLUȚIE (în calitate de conflict social intergrupă), formei sintagmatică REVOLUȚIE SOCIALĂ îi lipsește componenta semantică de ordin militar. Noua unitate terminologică este asociată în textul specializat mai degrabă cu ramura sociologică a schimbării sociale decât cu sociologia conflictelor: „transformare a raporturilor sociale” [2].

12. variabilitatea cantitativă a informației semantice – care se remarcă relativ la nivelul dicționarelor, dar este evidentă la nivelul textelor specializate, dar

și jurnalistice, în care se regăsesc informații contextualizate și care depind într-o mare măsură de interesul autorului pentru termen și pentru subiect, în general. De exemplu, în cazul termenului REVOLUȚIE (paradigma conflictelor intergrupale) se remarcă în textele sociologice o varietate de informații ce marchează /forma de neînțelegere/: „schimbarea unei ordini vechi cu una nouă” [11], „cucerirea puterii politice de către o clasă oprimată” [3].

13. eterogenitatea nivelului de specializare a informațiilor semantice – cauzată de bogăția terminologică ce caracterizează în general textele de specialitate, dar în unele cazuri și textele jurnalistice. Astfel, nivelul de specializare este determinat și de statutul terminologic lipsit de echivoc al unor termeni ce nu permit utilizarea lor metaforică sau în texte de nivel inferior. În cazul ETNOCENTRISMULUI și al XENOCENTRISMULUI (din paradigma modalităților de raportare a culturii la realitatea socială), textele jurnalistice utilizează un limbaj foarte apropiat de cel științific și pot fi încadrate la nivelul înalt de specializare.

14. lipsa informației în privința unor componente semantice descrise în alte surse: În cazul termenului RĂZBOI (formă de conflict social intergrupă), contextele specializate – raportându-ne la celelalte surse studiate – nu precizează /polii relației de opoziție/ și nu marchează prezența sau lipsa /caracterului organizat/ din seria caracteristicilor.

Textele de specialitate sunt considerate surse avizate în terminologia descriptiv-lingvistică, iar elementele caracteristice sunt adesea organizate logic. Textele jurnalistice pot reprezenta adevărate surse de informații conceptual-semantice. Diferența constă în modul eterogen de aranjare a aspectelor definitorii și în varietatea mare de informații care rezultă din îmbinarea nivelurilor de specializare și din aspectele concrete ce se pot circumscrie celor abstracte din dicționare sau contextele specializate.

Referințe bibliografice

1. Agabarian, M. 2003. *Sociologie generală*. Iași: Institutul European. p. 55.
2. Andrei, P. 1997. *Sociologie generală*. Iași: Editura Polirom și Fundația Academică „Petre Andrei”. p. 381.
3. Andrei, P. 1998. *Sociologia revoluției. Studii de sociologie politică*. Iași: Editura Polirom. pp. 52-53.
4. Bidu-Vrănceanu, A. (coord.) 2000. *Lexic comun, lexic specializat*. București: Editura Universității din București. p. 70.
5. Bidu-Vrănceanu, A. 2007. *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*. București: Editura Universității din București.

6. Bidu-Vrănceanu, A. (coord.). 2010. *Terminologie și terminologii*. București: Editura Universității din București.
7. Bidu-Vrănceanu, A. (coord.). 2012. *Terminologie și terminologii*. Vol. al II-lea. București: Editura Universității din București.
8. Bourigault, D. și Slodjzian, M. 1999. *Pour une terminologie textuelle*. În *Terminologies Nouvelles*, nr. 19. p. 31.
9. Ciolăneanu, R. 2011. *Terminologia specializată și interdisciplinară în marketing*. București: Editura Universității din București. Pag. 30.
10. Deniforescu, A. 2000. *Panică de status și afilieri protecționiste în mediul industrial*. În: Zamfir, E., Bădescu, I., Zamfir, C. (coord.). *Starea societății românești după 10 ani de tranziție*. București: Editura Expert. p. 458.
11. Jude, I. 2003. *Sociologie și acțiune*. București: Editura Didactică și Pedagogică. p. 282.
12. Mișu, A. 2008. *Sociologie*. Cluj-Napoca: Editura Eikon, pp. 374, 123.
13. Museanu, E. 2011. *Terminologia economică: nivele de utilizare și caracteristici în româna actuală*. București: Editura Universitară.
14. Rusu, H. 2008. *Schimbare socială și identitate socioculturală*. Iași: Institutul European. pp. 41, 19, 28.
15. Schifirneț, C. 2004. *Sociologie*. București: Editura comunicare.ro, pp. 139-140, 51, 51, 140-141.
16. Temmerman, R. 2000. *Towards New Ways of Terminology Description: the Sociocognitive Approach*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. În KAGEURA, K. 2002. *The Dynamics of Terminology. A Descriptive Theory of Term Formation And Terminological Growth*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. pp. 251-252.
17. DEX '98 – *** 1998. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. București: Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic.
18. DEXI – Dima, E. (coord.). 2007. *Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române*. Chișinău: Editura Arc și Editura Gunivas.
19. DSL – Bidu-Vrănceanu, A., Călărașu, C., Ionescu-Ruxăndoiu, L., Mancaș, M. și Pană Dindelegan, G. 2005. *Dicționar de științe ale limbii*. București: Editura Nemira. p. 536.
20. DSOC – Zamfir, C. și Vlăsceanu, L. (coord.). 1998. *Dicționar de sociologie*. București: Editura Babel.
21. EFSU – *** 2007. *ENCICLOPEDIA DE FILOSOFIE ȘI ȘTIINȚE UMANE*. BUCUREȘTI: EDITURA ALL EDUCATIONAL.
22. LAR – Boudon, R., Besnard, P., Cherkaoui, M. și Lécuyer, B. P. (coord.). 1993. *Dicționar de sociologie. (Colecția Larousse)*. București: Editura Univers Enciclopedic.
23. MDSOC – Coandă, L. și Curta, F. 1994. *Mic dicționar de sociologie*. București: Editura ALL.

24. www.adevărul.ro/
25. www.dilemaveche.ro/
26. www.evz.ro/
27. www.revista22.ro/
28. www.ziare.com/